

„Szerettem volna könyvvé válni”

Interjú **Ámosz Óz** izraeli íróval és békeaktivistával

„Kisfiúként azt szerettem volna, hogy ha felnövök, majd könyvvé váljak. Nem íróvá, hanem könyvvé: Az embereket ugyanis meg lehet ölni, mint a hangyákat, s az írókat sem nehéz meggyilkolni; de ami a könyveket illeti: még ha megpróbálják is szisztematikusan megsemmisíteni őket, mindig megvan annak az esélye, hogy egy példány megmarad” – írja legújabb, vaskos kötetében Izrael legtekintélyesebb írója és békeaktivistája. Bár Ámosz Ózból nem lett könyv, de csaknem 800 oldalas műve, a Történet a szeretetről és a sötétségről egy lépéssel közelebb vitte őt a halhatatlansághoz. Ön-életrajzi regényét máris a világirodalom mesterműveként ünneplik kollégái és kritikusai.

Óz úr, új könyvében Ön megrázkódtatásokkal teli gyerekkoráról és Izrael nehéz születéséről beszél. Lefordították már arabra?

Epp elkezdődött a fordítása. Igen örülök ennek. Remélem, hogy egy „szeretetről és sötétségről szóló történet” hozzájárulhat a mélyebb és nyitottabb párbeszédhez, nem csupán az aktuális válságról, hanem a konfliktus mélyebb rétegeiről is.

Ámosz Óz rendkívüli fantáziáról és beleérző képességről tesz bizonyosságot. A Történet a szeretetről és a sötétségről sajátos kettőséget mutat; olyan könyv ez, amelyet nehezen lehet besorolni. A borítón az áll ugyan, hogy „regény”, de belül Ámosz Óz gyermekkorára rejtőzik, ahogyan az 55 évvel később kikel az író fejéből. Akkoriban még Ámosz Klausnernek hívták, s egy apró, dohos jeruzsálemi pincelakásban élt szüleivel, a hőség, a szegénység, az arabok és a félelem szorításában. Szülei az „Ígért Földjére” bevándorlók első nemzedékéhez tartoztak. Menekülésük során szinte mindent elveszítettek, ami Európában kedves és drága volt számukra: családjukat, hazájukat, foglalkozásukat. Új otthonukban mindenki szenvedélyesen vitázik ugyan víziókról és Izrael megalapításáról, irodalomról és tudományról, de fájdalomukra nem találnak szavakat a felnőttek. Anyja depresszióban szenved, és eldobja az életét, amikor Ámosz tizenkét éves.

Még mindig dühös?

Ebben a könyvben nincs egy gramm méreg sem, nincs benne szemrehányás. Ez nem leszámolás. Az együttérzés, az irónia, a beleélés és a kíváncsiság hangulatában írtam. Nem akartam ítélni az embereken.

Az Ön édesanyja olykor éjjel-nappal egy széken ült, és merev tekintettel nézett ki az ablakon, telve kimondhatatlan lelki kínokkal. Miért mondtak csődöt a szavak, amikor a legnagyobb szükség lett volna rájuk?

Senki sem beszélt a félelmeiről, senki sem beszélt olyasmiről, ami valóban számít. Ezeket az embereket, akik annyira szerették Európát, brutálisan elűzték Európából.

Két évvel anyja önkéntes halála után az ifjú elhagyja apját, bevonul egy kibbucba, és ettől fogva „Óz”-nak nevezi magát, ami héberül „erőt, erősséget” jelent. Tetterős traktorossá akar válni, megszabadulva a könyvtáraktól és a haszontalan tudományosságtól. Szerencsére Ámosz Óz nem vált paraszttá, és könyvvé sem. Irodalmat és filozófiát tanult. A hatnapos háború idején egy páncélos egységben harcolt a Sínai-félszigeten, a Jóm Kippur-i háborúban pedig a Golán-fennsík. Megismerte a háború rettenetét. 1977-ben a „Salóm ahsav” („Békét most!”) békemozgalom megalapítói közé tartozott. Újságcikkeiben fáradhatatlanul küzd a háború ösztönzői ellen. Regényeit harminc nyelvre fordították le. Ezekben mindig magándrámák játszódnak le politikai katasztrófák hátterében.

Ön és más írók is igen elkötelezettek a békemozgalomban. Hiszi-e, hogy irodalommal képes politikát csinálni?

Megpróbálok a magam módján hozzájárulni ehhez.

Külföldön Óz a Nobel-díj reményteljes várományosának számít. Hazájában sokan az állam ellenségét látják benne, mivel évtizedek óta azt követeli, hogy a palesztinok kapjanak önálló államot.

Mi mozgatja Önt abban, hogy mindig folytassa a dolgot, jöllehet nincs haladás?

Nagy haladást éltünk meg: A többség mindkét oldalon régóta tudja, hogy a végén két államunk lesz. Senki sem örül ennek, de csaknem mindenki számára világos. A vezetők még lemaradva sántikálnak. A páciens kész a műtetre, és mindenki tudja, hogy meg kell történnie, de az orvosok túl gyávák.

A konfliktus már ötven éve tart, és egyre kegyetlenebbé

egyesek „nemzeti életrajzként” dicsérik e könyvét. Valóban az?

Egyáltalán nem. Nem fogadom el a „nemzeti” jelzőt, és az „életrajz” meghatározást sem. Ez egy család története, igen zűrzavaros történelmi események hátterében. Sok mindent ki kellett találnom, vagy fantáziámmal kellett rekonstruálnom, mint például azokat a dinoszauruszokat, amelyek kis csontdarabkákból állnak össze.

Csalódottságukat, halálos kínjaikat amiatt, ami családjukkal történt Európában, s félelmüket attól, ami velünk magunkkal történhetett még – mindezt elfojtották. De mindez hegyként nehezedett az emberekre.

Édesanyja öngyilkosságáról Ön évtizedeken át senkivel sem beszélt, még a feleségével sem. E könyv megírása valamiféle terápia volt az Ön számára?

Nem. Csak azután voltam képes megírni, hogy megbékéltem magammal. Amíg tele voltam méreggel, nem ment. Ennek a könyvnek a megírása olyasmi volt számomra, mintha szüleim által írt leveleket nyújtottam volna át a gyermekeimnek, és nagyszüleim leveleit az unokáimnak.

Tisztességes embernek ezt kell tennie katasztrófák idején. De sajnos nem tudom lemérni, milyen hatása van a munkámnak.

válik. Csak az utóbbi négy évben több mint 4000 ember halt meg.

Igen, de az emberek lassan belefáradnak a harcba. Ez reményt kelt bennem. Sok konfliktus ugyanis sosem oldódik meg ténylegesen, hanem egyszerűen elhálnak, mivel az emberek kimerülnek. Minden párt azt mondja: Nekem volt igazam, a másoknak nem volt igazam, de ezt nem lehet örökké így továbbcsinálni. Izraelben és Palesztinában egyaránt látom az effajta kimerülés jeleit.

Ha nem lenne mindez oly rettenetes és tragikus, csak-nem gyerekesnek tűnne: Van itt két kisfiú, de csak egy homokozó. Mindegyikük játszhatna valamelyik sarokban, ehelyett örökösen homokot szórnak egymásra, és sírnak. Miért nem válnak soha értelmessé?

Ha európaiak tesznek fel ilyen kérdéseket, alig tudom elviselni az iróniát. Európának több mint ezer évnyi értelmetlen vérontásba került, hogy viszonylagos stabilitást érjen el. Nekünk nem lesz szükségünk ehhez ezer évre, és az oda vezető úton kevesebb vért fogunk kiontani. Hamis dolog, ha valaki türelmetlen velünk szemben, mivel itt Európa két áldozata közötti konfliktusról van szó. Az arabok a gyarmatosítás és az imperializmus áldozatai lettek, a zsidók a száműzés és a tömeggyilkosság áldozatai.

De hát ezért kellene aztán csak igazán szolidárisnak lenniük egymással, nem?

Egyazon kegyetlen apa fiait ritkán szeretik egymást. A gonosz apa megtestesülését látják a másikban. De ami az említett homokozót illeti: Igen, végül mindkettőt befogad-

Éppen most, amikor mindenki azon töri a fejét, hogyan folytatódik az Izrael és a palesztinok közötti konfliktus Arafat halála után, éppen most nyílt nagy világosságot egy olyan könyv, mint a Történet a szeretetről és a sötétségről – mert megvilágítja a konfliktus gyökereit, melyek messzire visszanyúlnak a történelembe, s ezzel egészen személyes élettörténetekbe. Rendkívül érdekesítően, okosan és tele humorral. Az ember olvassa – és szeretne jobb emberré válni.

Udo Taubitz

Forrás: Publik-Forum, 2005/1

„Tizedosztályú polgárok vagyunk”

A mindennapos erőszak elhallgatott következményei Izraelben

Interjú **Nabila Espanioly** palesztin feminista pszichológussal

Espanioly asszony, Ön az elmúlt évben Acheni Békedit kapott. Miért kapta ezt a kitüntetést?

Az izraeli békemozgalomban végzett aktív munkámért. Évek óta dolgozom elsősorban a nők békemozgalmában, az *Asszonyok feketében* és a *Nőkoalíció a békéért* szervezetekben. Továbbá a Názáretben végzett munkámért tüntettek ki, amelyet az arab gyerekek, fiatalok és édesanyjuk körében végeztem.

Mi a feladata az Asszonyok feketében szervezetben?

Az Asszonyok feketében inkább akció, mint mozgalom. Zsidó és arab nők vagyunk, akik péntek délutánonként, a Sabbath kezdete előtt a nagyobb útkereszteződéseknel tüntetünk az izraeli városokban. Gyászruhát viselünk és plakátokat tartunk a magasba, amelyekkel Ciszjordánia és a Gázai-övezet katonai megszállása ellen tiltakozunk. 1987-ben az első intifáda elején kezdtük. Azóta minden pénteken egytől kettőig – akár hideg van, akár meleg – ott állunk, és némán tüntetünk.

Ön személy szerint hol szokott állni?

Názáretben csak egyszer tüntettem, az nagyon vidám volt, mert az arab Názáretben úgyszólván mindenki ellenzi a megszállást. Názáreti barátnőimmal ezért szétosztottunk, néhányan Magiddóban állnak, én minden pénteken Haifában, a Német kolónia utcában, a Bahai Központ vezető lépcső alján. Ez nem könnyű, mert az emberek közül sokan ordítózva szitkozódnak és átkozódnak. Az izraeli közvélemény az évek folyamán erősen intoleránssá és részben radikálisan jobboldalivá vált. Ennek következtében durván támadnak bennünket.

ja majd. Nem szabad elfelejteni: Egyikük sem mehet más-hová, sem a palesztinok, sem az izraeliek. Ez valóban tragikus konfliktus, amely empátiát és segítséget kíván, nem pedig a türelmetlen „szülők” fenyegető mutatóujját.

Hogyan segíthet Európa?

A jó szándékú európaiaknak először is tisztázniuk kell magukban, hogy egyáltalán nem kell dönteniük: Izrael vagy Palesztina mellett állok-e? Csak a béke mellett kell dönteni. Itt a helyes és a helyes közti vitáról van szó, ugyanarra az országra irányuló igényről, s mindkét igény igen meggyőző. A palesztinoknak igazuk van, és az izraelieknek is. Ez a régi görög tragédiákra emlékeztető tragédia, nem hollywoodi film. Mindkét oldalnak erkölcsi támogatásra van szüksége, hogy megnyugodjanak. Azután egészen gyakorlatias dolgokat kell megtenni. Palesztin menekültek százezrei több mint ötven éve menekülttáborokban táboroznak. Házakra és munkára van szükségük. Nem Izraelben, hanem az eljövendő Palesztina államban. Ebben segíthetne Európa.

Milyen a palesztin nők helyzete Izraelben?

A palesztin nőket Izraelben háromszorosan diszkriminálják. Először is ők a palesztin kisebbségiek Izraelben, egy olyan államban, amely a „zsidók államának” kiáltja ki magát. Izrael palesztin polgárait rendszeres hátrányos megkülönböztetés éri minden állami szolgáltatásban, így például az egészségügyben és a nevelésben. Ez az állami diszkrimináció általános, az élet minden területén megmutatkozik. Másodsorban, Izraelben minden nőt hátrányos megkülönböztetés ér a férfakkal szemben, a palesztin és a zsidó nők ettől közösen szenvednek. Harmadsorban, bennünket, palesztin nőket saját társadalmunkon belül is diszkriminálnak. A palesztin társadalom ugyanis erősen patriarchális és konzervatív. Ez nekünk nagyon sok nehézséget okoz. A diszkrimináció meghatározó életünk minden területén. Minden palesztin nő, aki elért valamit, magasabb iskolai végzettséget vagy felelősségteljes beosztást, sok kemény harc árán érte el azt. Az egyenjogúságtól a mai fiatal nőgeneráció is nagyon messze van.

Önök másodosztályú polgárok?

Mi, palesztin nők tizedosztályú polgárok vagyunk! Legfelül áll az askenázi izraeli férfi, azután az askenázi izraeli nő következik, majd a szefárd izraeli férfi, a szefárd izraeli nő, azután az orosz zsidó férfi, az orosz zsidó nő, végül az etióp zsidó férfi, az etióp zsidó nő – és egészen a végén, Izrael rasszista tagolású társadalmának a legalján jövünk mi, palesztin nők.

Mint gyermekpszichológus hogyan látja a palesztin gyerekek és fiatalok helyzetét?

A palesztin fiatalokat és gyerekeket teljesen diszkrimi-

nálják és kirekesztik Izraelben. Az izraeli állam saját arab polgárainak gyermekeire csak egy nagyon kis töredékét szánja annak az összegnek, amelyet minden egyes izraeli gyerekre fordít, kezdve az óvodától és az iskola-előkészítőtől. Gyakorlatilag nincsenek játszótérek az arab helységek gyermekei számára. A zsidók lakta területeken ezzel szemben számos állami finanszírozású közösségi ház van, amelyek gyermekprogramokat, iskola-előkészítőt és a családok számára művelődési lehetőségeket kínálnak. Ugyanez a helyzet a fiatalokkal. Gyakorlatilag semmi sincs az arab fiataloknak, csak „önsegélyként” a katolikus vagy a muzulmán cserkészlet. Mégsem kapnak szinte semmi állami támogatást, szemben az izraeli ifjúsági szervezetekkel.

Milyenek az arab gyerekek és fiatalok hétköznapjai?

A megszállt területeken a gyerekek és a fiatalok 70% olyan súlyosan sérült, hogy még hosszú éveket a háború és az erőszak miatt elszorított traumáikkal fognak küzdeni. Izraelben más a helyzet, de ott sem jó. Ha palesztin fiatalok Izraelben diszkóba akarnak menni, szinte mindig kutasítják őket. És a gyerekek? Egy hétköznapi példa: Nem rég Dorinnal, az unokahúgommal és két kis ikergyermekekkel, Viktorral és Lénával egy igazi játszótérre akartam menni. Názárethez legközelebb Cippóriban, az egykor arab Zafurije városban van. Odaérünk a játszótérhez, és ott áll egy tábla: „Belépés csak Zippóri polgárainak”. Nekünk, arab polgároknak ez a tábla azt jelenti: „Belépés csak zsidóknak”. Az ilyen tiltásokat be is tartják. Így visszafordultunk a két és fél éves gyerekekkel. Mint a polgári jogok elkötelezettje elhatároztam, megvizsgálom, hogy ezek a belépési tilalmak Izraelben egyáltalán legálisak-e. A polgárjogi munka a Muszava – „egyenjogság” – akción keresztül folyik, amelynek én vagyok az elnöke. A Muszava az izraeli bíróságok előtt küzd a belépési tilalmak, valamint az arab gyerekek és fiatalok kiközösítése ellen. Két hónapja a Muszava riportot nyújtott át Kacav iz-

raeli elnöknek a kirekesztésről. Most fordítjuk angolra, majd közzéteszük a központunk, Al Tufula honlapján.

Megfigyelhető a kirekesztés fokozódása?

Igen. Sajnos az évek során erősödik a faji kirekesztés. *Miért?*

Az izraeli társadalom önmagát rombolja a palesztinok ellen irányuló, régóta tartó erőszakkal. A fiatal, tizenéves izraelieknek három évre be kell vonulniuk a megszállt területeken vetik be őket, ahol megtanulják a problémákat brutalitással és erőszakkal megoldani. Ezeket a begyakorolt és hosszú időn át elmélyített, az embertől idegen magatartásformákat természetesen a magánéletükbe is beviszik az izraeli férfi és női katonák. A következmény: erőszak a nemek között, a családban, a szomszédok között és a társadalomban.

Miből áll az Ön tevékenysége a názareti Al Tufula központban?

Al Tufula arabul kisgyermekkor jelent. 1984-ben kezdtük el tevékenységünket, eredetileg Nazareth Nursery Institute néven. Az volt a célunk, hogy olyan családok gyermekeire vigyázzunk, ahol mindkét szülőnek dolgoznia kell. 1984-től 1989-ig egy bölcsődénk és egy óvodánk volt. Azután ebből nőtt ki az Al Tufula központ. Segítünk a nők problémáinak a megoldásában és a gyermeknevelésben. Könyveket és újságokat írunk arról, hogyan lehet értelmesen segíteni a gyermekeknek – mindennel foglalkozunk ezzel kapcsolatban, beleértve a szexuális felvilágosítást is. Óvónőknek képzést és továbbképzést szervezünk, ehhez tananyagokat készítünk, például a palesztin gyerekek identitástudatát illetően, amelyet Izraelben egyáltalán nem vesznek tekintetbe. A palesztin identitás Izraelben tabutéma, fejlesztését nem támogatják. Feladatunknak érezzük, hogy anyagokat dolgozzunk ki az Izraelben élő palesztin gyerekek identitásának támogatására. Ilyenek például: Az én falum, Az én városom vagy a Hazánk növényei és állatai, vagy az Ünnepeink, vallásunk, szokásaink...

Van jelentősége a nemekhez kapcsolt szerepeknek, tehát a férfi- és a nőképeknek?

Széles körben ismert az ehhez kapcsolódó felmérésünk. Tehát, hogy milyen a nőről, a férfiról, a lányról és a fiúról kialakított képünk. 333 arab gyerekkönyvet analizáltunk – szomorú eredménnyel. A fiúkat gyakran mint kis kalandorokat és hősokeket ábrázolják – a lányoknak ezzel szemben mindig csinosnak és kedvesnek kell lenniük, ők inkább félnékek és óvatosak. Míg a fiúk elmennek hazulról, a lányok inkább otthon maradnak, és segítenek mesebeli anyjuknak. A fiúk egyedül oldják meg problémáikat, a lányok viszont szüleik segítségére szorulnak. Az anyákat ritkán ábrázolják kenyérkeresőként – ez kirívó ellentmondás a valósághoz képest. Van pozitív ellenpélda is. Az arab folklórban is ismert a hét fiú és a hét leány története. A gyógyszer, amely az öreg nagyapán segít, végül is a hetedik, a legkisebb leány szerzi meg, miután minden nagyobb fiú és leány csődöt mondott.

Ön aktív keresztény. Hol van Ön otthon Palesztina egyházaiban?

Katolikus vagyok. Otthonom a felekezeti és egyházi feletti, alulról építkező egyház Izraelben és Palesztinában, konkrétan a mi Al Sabil, Az út nevű egyesületünk. Jelenleg az anglikánok vezetik, többek között Naim Ateek, jeruzsálemi felszabadítási teológus. Az Al Sabil azonban nyitott minden olyan keresztény számára, aki komolyan veszi a nyomasztó politikai valóságot, és a brutális erőszak erőszakmentes legyőzéséért és az igazságosságért tevékenykedik hazánkban, Izraelben és a megszállt területeken is.

Fordította: Deliné Szita Annamária

Forrás: Publik-Forum, 2004/20

